

TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLER İLE YERLİLERİN GÜNDELİK HAYATTAKİ İLİŞKİLENMELERİNİN TOPLUMSAL ÇERÇEVESİ¹

Özge Sarıaloğlu ²

Öz

Bu makale Türkiye’deki yerliler ve Suriyelilerin gündelik hayattaki ilişkilenmelerinden yola çıkarak toplumsal gruplar arası dinamiklere odaklanmakta ve toplumsal kimliğin nasıl inşa edildiğini tartışmaya açmaktadır. Bu çerçevede İstanbul, Esenler’de yaşayan 30 Türk kökenli yerli (13 kadın/17 erkek) ve 30 Suriyeli (17 kadın/13 erkek) katılımcı ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasından elde edilen veriler karşılaştırmalı ve tematik analiz teknikleri kullanılarak iki aşamalı olarak analiz edilmiştir. Araştırmanın bulguları Suriyeli olmanın toplumsal anlamlarının gündelik hayatta yerliler tarafından inşa edildiğini, Suriyelilerin ise bu inşa sürecine belirli pratikler üreterek dahil olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu makale kimlik inşa sürecinin bir damgalama şeklinde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Suriyeliler yerliler tarafından damgalanmakta, bunun karşısında Suriyeliler ise damgayla başa çıkma stratejileri olan damgayı kabullenme ya da damgadan sıyrılma pratikleri geliştirmektedir. Makale, araştırma bulgularını Goffman’ın damga kuramıyla ilişkilendirmekte ve gruplar arası etkileşimin düzlemlerini açığa çıkartmaktadır. Ayrıca bu makale damgalama ve damgalanma sürecini görsel rejim ve duygulanım ile ilişkilendirmekte, bu üç alanın Suriyeli olmanın toplumsal inşasının önemli noktaları olduğunu ortaya koymaktadır. Bu makalenin göç alan yazınına en önemli katkısı araştırma bulgularının teorik yorumlanmasından yola çıkarak kavramsallaştırılan görsel rejim ve bakış hiyerarşisidir.

Anahtar Sözcükler: Yerliler, Suriyeliler, Gündelik Hayat, Damga, Görsel Rejim, Duygulanım.

¹ Bu makale “İstanbul, Esenler’de Suriyeliler ve Yerlilerin Karşılaşmaları Üzerine Etnografik Bir İnceleme: Kent, Gündelik Hayat ve Enformel Oluşlar” başlıklı doktora tezi kapsamında yürütülen saha çalışmasından elde edilen verilerin analiz edilmesiyle yazılmıştır. Saha çalışması sırasında Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu’ndan tarih 08/08/2019 sayı 16 ve karar 2019/64 ile etik kurul izin belgesi alınmıştır.

² Arş. Gör., Düzce Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, ozgesarialioglu@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5072-0530

SOCIAL FRAMEWORK OF INTERACTIONS BETWEEN SYRIANS AND ESTABLISHED IN EVERYDAY LIFE

Abstract

This article focuses on the dynamics between social groups by examining everyday interactions between the established, and Syrian refugees in Turkey, opening a discussion on how social identity is constructed. In this context, in-depth interviews were conducted with 30 established locals (13 women/17 men) and 30 Syrian refugees (17 women/13 men) living in Esenler, Istanbul. The data obtained from the fieldwork were analyzed in two stages using comparative and thematic analysis techniques. The findings of the study show that the Syrian identity is constructed by both Syrians and the established in areas of everyday encounters, while Syrians participate in this construction process through specific practices. This article also reveals that the process of reconstructing identity involves stigmatization. Syrians are stigmatized by locals, and in response, they develop strategies to cope with this stigma, such as accepting it or attempting to overcome it. The article relates the study findings to Goffman's stigma theory and uncovers the dimensions of intergroup interaction. In conclusion, the article highlights visual regime, affect, and social construction as layers of interaction. This article connects stigmatization to the visual regime and affect, highlighting their significance in the social construction of Syrianness. Its most important contribution to migration literature lies in its exploration of the visual regime and the hierarchy of gaze, conceptualized through the theoretical interpretation of research findings.

Keywords: The Established, Syrian Refugees, Everyday Life, Stigma, Visual Regime, Affect.

GİRİŞ

Suriye’den Türkiye’ye yönelen göçün yoğunlaştığı 2011 yılından itibaren, göç dalgasının niceliksel yoğunluğuyla ilişkisel olarak, alan yazındaki göç tartışmalarının odağı genişlemiştir. Güncel resmi veriler 7 Kasım 2024 tarihi itibarıyla 3.805.056 geçici koruma kapsamındaki Suriyelinin Türkiye’nin farklı şehirlerinde yaşadığını ortaya koymaktadır³. Suriyelilerin illere göre nüfus yoğunluğuna bakıldığında ise İstanbul (527.632), Gaziantep (428.674) ve Şanlıurfa’nın (270.931) ilk üç sırada olduğu görülmektedir⁴. Böylesi bir göç hareketliliğinin sosyolojik olarak tartışılması kaçınılmazdır. Bu durum güncel göç literatürünün, aynı zamanda Suriyeli göçüne odaklanmasına ve Suriye’den Türkiye’ye ve üçüncü ülkelere yönelen göçün uluslararası göç tartışmalarının odağına yerleşmesine neden olmuştur. Bu literatürdeki temel araştırma konularından birinin Suriyeliler örneği üzerinden göçmen uyumu ya da entegrasyonu olduğu söylenebilir. Bu alanda oldukça geniş bir literatür bulunmaktadır (Erdoğan, 2014, 2017, 2020, 2021; Güneş Aslan ve Güngör, 2019; Şeker vd., 2015). Göçmen uyumu, aynı zamanda uyumun önündeki engeller (dil, yaşam tarzı farklılığı, kültürel farklılıklar gibi) bağlamında alan yazında tartışılmıştır (Aksoy, 2012; Erdoğan, 2014; Oytun ve Gündoğar, 2015). Sosyal bilimlerin yöneldiği diğer bir tartışma alanı ise Suriyelilerin iş gücü piyasasına katılımı ve iş gücü piyasasına olan etkileridir (Danış, 2016, 2019; Dedeoğlu, 2011; İçduygu ve Diker, 2017; Lordoğlu ve Aslan 2016; Sarılioğlu 2024; Toksöz vd., 2012). Bu tartışmalar, Suriyelilerin iş gücü piyasasına entegrasyonu, emek piyasasındaki dönüşüm, Suriyeli emeğin ucuz iş gücü olarak kullanılması (Adar, 2018) bağlamında düşünülebilir. Araştırmalar Suriyeli mültecilerin enformel iş gücü piyasasına katılımına odaklanmakta, Suriyelilerin hukuki statüleri ve çalışma izni kapsamında uygulanan kota uygulaması nedeniyle formal iş gücüne katılımın önünde engeller olduğunu belirtmekte, enformel iş gücü piyasasında ise güvencesiz koşullarda, düşük ücretlerle çalıştığını vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra Suriyelilerin iş gücüne katılımının yerel halk tarafından da tepkiyle karşılandığını ortaya koymaktadır (Sarılioğlu, 2024).

İş gücüne katılım ve uyumun yanı sıra yoksulluk, sosyal dışlanma, ayrımcılık, kentsel ayrışma gibi tartışma alanları da dikkat çekmektedir (Aslan ve Güngör; Man, 2016; Kap 2014; Tümtaş, 2018). Örneğin Kavas vd., (2019) kent mülteciliği bağlamında yaptıkları araştırmada İstanbul’un bazı mahalle ve semtlerinde Suriyeli nüfusunun yoğunlaştığını, bu değişimin Suriyelilerin gettolaşması tartışmalarını beraberinde getirdiğini belirtmektedir. Benzer şekilde Sarılioğlu’nun (2023) saha çalışması, İstanbul’un Esenler ilçesinde Suriyeli nüfusunun yoğunlaştığını, bu durumun yerli halk ile Suriyeliler arasında kentsel bir gerilime yol açtığını işaret etmektedir. Terzioğlu (2015; 2017) ise sağlık çalışanları örneği üzerinden Suriyeli mültecilerin sağlık sektöründe sosyal dışlanma ve ayrımcılık ile karşılaştıklarını ileri sürmektedir. Tüm bu tartışma alanlarının yanı sıra zorunlu göç ve toplumsal cinsiyet de bu

³ T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı’nın güncel verisidir. Erişim adres: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

⁴ T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı’nın güncel verisidir. Erişim adres: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

konudaki çalışmaların odağına yerleşen konular olmaktadır (Açer ve Güçlüer, 2018; Coşkun vd., 2020; Dursun ve Nizamoğlu, 2022; Gönül, 2020).

Bu makale ise göç ve gündelik hayat arasındaki ilişkiselliğe odaklanmakta, yerliler ile Suriyelilerin etkileşimlerini tartışmaktadır. Mevcut araştırma mikro sosyolojik bir perspektifle, yerliler ile Suriyelilerin gündelik hayattaki ilişkilene biçimlerine odaklanmakta; iki toplumsal grubun karşılaşmalarından yola çıkarak gruplar arası etkileşimin ve toplumsallaşma süreçlerinin gerçekleşme biçimlerini aktörlerin deneyimlerinden hareketle incelemektedir. Bu bağlamda bu makale iki temel sorudan hareket etmektedir: (1) Suriyeliler ile yerlilerin gündelik hayattaki karşılaşmaları nasıl gerçekleşmekte, gruplar ne tür gündelik pratikler üretmektedir? (2) Suriyeliler ile yerlilerin etkileşimleri nasıl gerçekleşmekte, toplumsal gruplar birbirleriyle nasıl ilişkisellik geliştirmektedir? Bu iki sorudan hareketle bu makale, iki toplumsal grup arasındaki etkileşim düzlemlerinin peşine düşmekte, aktörlerin pratiklerini ise ilk olarak Goffman’ın (1963) damga ve Elias ve Scotson’un (1965) yerleşikler ile dışlananlar kavramları etrafında tartışmaktadır. İkinci olarak Berger’in (1972) görme biçimleri tartışmasından ve araştırma bulgularından yola çıkarak görsel rejim ve bakış hiyerarşisi kavramları oluşturulmakta; böylelikle makale genelinde damgalamanın görsel alanda gerçekleştiği ileri sürülmektedir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Goffman (1967) aktörlerin yüz yüze ve dolaylı etkileşimleri içeren bir toplumsal karşılaşmalar dünyasında yaşadığını belirterek bu etkileşimler dünyasında damganın önemli bir yeri olduğunu öne sürmektedir. Aktörler toplumsal karşılaşmalarda kendi konumlanışları etrafında diğerlerini tanımlar ve sınıflandırır. Goffman’a göre diğerlerinin tanımlanması ve sınıflandırılması aynı zamanda bir tür damgalamaya neden olmaktadır. Bir grup belirli bir damgayla eşleştirildiğinde aktörler ve gruplar arası etkileşimler damgayla ilişki olarak gerçekleşir. Bu noktada Goffman (2014:32-33) üç tür damga tipinden bahsetmektedir: (1) Ulus, ırk ve din gibi gösterenleri kapsayan etnolojik damgalama biçimleri, (2) Fiziki deformasyon olarak açıklanabilecek beden korkunçlukları (fiziksel engellilik vb.) (3) Bireysel karakterin genel geçer normun dışında kalan bozuklukları (sapkın davranışlar, keskin inançlar, ahlaksızlık vb.).

Elias ve Scotson (1965) ise hariciler (outsiders) ve yerleşikler (established) ayrımından yola çıkarak yerleşik olanların haricileri kendi grubunun dışında tutmak ve onları ayırtırmak için belirli kalıp yargılar inşa ettiğini öne sürmektedir. İki grup arasındaki asimetric güç ilişkisi, yerleşikler ve hariciler ayrımının temel nedenidir ve daha güçsüz bir pozisyonda olanların damgalanması ile marjinalleştirilmesi bu ilişkinin bir sonucudur (Elias ve Scotson, 1994). Güç kaynaklarını tekelleştiren

grup olan yerleşikler kendilerinin daha değerli olduğunu ve kendi gruplarının bir karizması olduğunu düşünür ve bu düşüncenin grubun üyeleri tarafından paylaşıldığını, haricilerde ise bunun eksik olduğuna inanma eğilimi gösterirler. Dolayısıyla yerleşikler, haricileri damgalayarak hem kendi sınırlarını korur hem de olumlama olurlar. Elias ve Scotson'un (1994: xvi-xviii) Vinston Parva'da yaptıkları çalışma en az iki kuşaktır mahallede yaşayan, mahallenin eski sakinlerinin yeni sakinlerle arasında bir gerilim olduğunu; iki grup arasında gelir düzeyi, sınıf ya da etnisiteye bağlı farklılıklar olmamasına karşın keskin bir ayrım olduğunu, hariciler olarak tanımlanan mahallenin yeni sakinlerinin yerleşikler tarafından yabancı olarak kodlandığını ve kendilerinden aşağı bir konumda görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu çerçevede bu makalede, Suriyeliler ile yerlilerin etkileşimlerinin damgalama etrafında gerçekleştiği araştırma bulgularından yola çıkarak öne sürülmekte ve bir damga tipi olan etnolojik damganın karşılaşmaların seyrini belirlediğine işaret edilmektedir. Bunun yanı sıra makale karşılaşmaların hangi pratikler ve söylemler etrafında gerçekleştiğini açığa çıkartmayı amaçlayarak damgalamanın tek taraflı bir süreç olmadığını, Suriyelilerin belirli pratikler ürettiğini ileri sürmektedir.

Ek olarak bu çalışmada araştırma bulgularının yorumlanmasında görsel rejim ve bakış hiyerarşi olmak üzere iki kavramdan yola çıkılmıştır. Bu kavramlar Suriyelilerin gündelik hayatta damgalanmasının bedeninin görünümüleri aracılığıyla gerçekleştiğinin, bedeninin damgalanma ve damgaya yönelik pratik geliştirmede önemli bir iletken olduğunu işaret etmektedir. Toplumsal karşılaşmalarda görsel olanın sembolik bir anlamı vardır ve bakılan nesneler dünyasının anlamları etkileşimin gerçekleştiği görsel alanda üretilir. Berger (1972) bakma eyleminin önemine dikkat çekerek bireylerin daha konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımaya ve sınıflandırmaya başladığını belirtmekte; bu yönüyle bakmanın konuşmadan önce geldiğini vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra bakma/görme eylemliliğinin karşılıklı oluşu söz konusudur; çünkü birey gördüğü şeyde görülebildiğini de keşfeder (Berger, 1972: 9). Dolayısıyla yüz yüze karşılaşmalar ilişkisel bir deneyim olarak hem bakmayı hem de başkalarının bakışına maruz kalmayı içerir. Bu yönüyle bakmak aynı zamanda başkalarının bakış alanında olmak anlamına gelir. Gruplar arası etkileşimler ve grupların birbirlerini sınıflandırma biçimleri görsel alanda gerçekleşerek bedeninin görünümüleri anlamlandırılır. Ancak yukarıda açıklana damgalama süreci ve yerleşikler ile hariciler ayrımı dikkate alındığında bu bedeninin görünümünün anlamlandırılmasının eşit bir düzlemde gerçekleşmediği söylemek mümkün hale gelecektir. Beden üzerindeki normatif, dışlayıcı ya da içeren söylemlerin gücü görsel rejim aracılığıyla sağlamlaştırılmakta, bedeninin hareket alanı düzenlenmektedir. Bedenin görünümüleri bir damga aracıdır (Goffman, 1963). Aynı zamanda bireyler görsel algılara dayanarak ve bakışlarını diğerlerine yönelterek diğerleri ve kendileri hakkında bilgi edinmiş olurlar (Berger, 1989). Goffman damgalı olanlar ile "normaller" ayrımında damgalıların kendilerini normal olanların gözünden görme eğiliminde olduklarını belirtir. "Kişinin kendisine orada duruma bağlı olarak bulunduğunu göstermesinin en bariz yollarından biri, kişinin görünümünü ya da "kişisel sima"sını, yani şahsen üzerinde taşıdığı kılık-kıyafetini, tertip ve düzenini, saç şeklini ve diğer süslemelerini disiplinli bir şekilde idare etmesidir" (Goffman, 2018: 34).

Bu durumda Berger’in (1972) görme biçimleri tartışmasına da referansla görme biçimlerinin eşit bir alanda gerçekleşmediğini, hiyerarşik bir boyutunun olduğunu söylemek mümkündür. Bu kuramsal arka plandan hareketle ve araştırmanın bulgularından yola çıkarak görsel alan, damga ve Suriyeliler ile yerlilerin gündelik hayattaki karşılaşma biçimleri arasında bir ilişkisellik kurulmakta ve bulgular kısmında bu ilişki tartışılmaktadır.

3. YÖNTEM

Nitel araştırma yöntemleri aktörlerin gündelik pratiklerini, deneyimlerini, davranışlarını, hayat öykülerini derinlemesine anlamaya yönelik bilgi edinme sürecidir (Strauss ve Corbin 1990). Bu araştırmanın temel amacının Suriyelilerin ve yerlilerin karşılıklı bakış açıları, deneyim ve söylemlerini açığa çıkartmak olması nedeniyle bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerine başvurulmuş; derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Ayrıca zorunlu göç söz konusu olduğunda nitel araştırma yöntemine ve derinlemesine görüşme tekniğine başvurmak, göç deneyiminin bireye özgü farklılıklar içermesi nedeniyle gereklidir (Castels ve Miller, 2008; Düvell 2012; Düvell vd., 2010).

3.1. Araştırmanın Kapsamı: Esenler

Bu araştırmanın kapsamı olarak Esenler’in belirlenmesi iki nedene dayanmaktadır. İlk olarak Esenler tarihsel süreç içerisinde iç göçle şekillenen bir yerleşim yeri olmasına rağmen 2011 yılı itibariyle Suriyelilerin Avrupa Yakasında yerleşmeye yöneldikleri ilçelerden biri haline gelmiş (Erdoğan, 2017; Kaya, 2017; Kavas vd., 2019) ve böylelikle uluslararası göçün önemli noktalarından biri olmuştur. Esenler ilçesindeki toplam Suriyeli sayısı 2018 yılında 22.678 (Kavas vd., 2019) iken 2023 yılındaki Suriyeli sayısı 58.342 olarak belirtilmiştir⁵. Bu açıdan ilçede Suriyeli nüfusunun yoğunlaştığını ve Esenler’in Suriyeli nüfusunun en yüksek olduğu 10 ilçe arasında yer aldığı söylenebilir⁶. Ek olarak yabancı nüfusunun toplam nüfusunun %20’sine ulaştığı 10 ilçeden biri olan Esenler geçici ikamet iznine kapatılmıştır⁷. Kavas ve arkadaşlarının araştırması (2019) ise İstanbul’un belirli ilçelerinde, Esenler de dahil olmak üzere, Suriyelilerin mekânsal yoğunlaşmasının gettolaşma eğilimi olarak değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır. Bu durum Esenler ilçesinin seçilmesinin birinci nedenini oluşturmaktadır. İkinci olarak araştırmacının kendisi de Esenler’in bir sakinidir ve ailesi halen Esenler’de yaşamaktadır. Bu çalışmanın itici gücünü oluşturan nokta ise araştırmacın aile ziyareti sırasında daha önce (2006-2008) çalıştığı merdiven-altı konfeksiyon atölyesini ziyaret etmesi ve çalışanların yarıya

⁵ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, erişim tarihi: 09.01.2025

⁶ <https://istanbul.goc.gov.tr/istanbul-ilinde-bulunan-yabancilar-hakkinda-basin-aciklamasi-18062023>, erişim tarihi: 09.01.2025

⁷ <https://istanbul.goc.gov.tr/istanbul-ilinde-bulunan-yabancilar-hakkinda-basin-aciklamasi-18062023>, erişim tarihi: 09.01.2025

yakının Suriyeli olduğunu gözlemlemesidir. Bu gözlem emek yoğun, düşük ücretli, enformel ve güvencesiz bir niteliği olan merdiven altı konfeksiyon atölyesinin Suriyeliler ile “paylaşılan” bir alana dönüşüp dönüşmediği sorusunu beraberinde getirmiş ve bu soru saha çalışmasının itici unsuru olmuştur. Böylelikle Esenler ilçesinde saha keşfine başlanmış ve Suriyeliler ile yerlilerin etkileşimlerinin yalnızca konfeksiyon ile sınırlı olmadığı; mahallede, sokakta, bakkalda, otobüste, parkta, kısaca gündelik hayatın birçok alanında gerçekleştiği keşfedilmiştir. Bu keşif Esenler ilçesinin seçilmesinin ikinci nedenini oluşturmaktadır.

3.2 Katılımcı Profili

İstanbul’un Esenler ilçesinde yaşayan yerliler ve Suriyeliler bu çalışmanın katılımcı profilini oluşturmaktadır. Bu kapsamda 30 Suriyeli ve 30 yerli katılımcı ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Katılımcıların profilleri Tablo 1 ve 2’de sunulmuştur. Suriyeliler Grup 1, Yerliler ise Grup 2 olarak kodlanmıştır. Yerli katılımcıların tamamı Türk kökenli, kendisi ya da ailesi Türkiye’nin farklı şehirlerinden İstanbul’a göç etmiş, Esenler’e yerleşmiş ve en az 10 yıldır Esenler’de yaşayan kişilerden oluşmaktadır. Bu açıdan yerli katılımcılara ulaşma sürecinde komşuluk ile hemşehrilik ilişkileri ön plana çıkmış ve kilit katılımcılara bu şekilde ulaşılmıştır. Bu yönüyle katılımcılara ulaşmakta araştırmacının içeriden olma sermayesinin (Kirpitchenko ve Voloder, 2014) ön plana çıktığı söylenebilir. Özellikle formal görüşmelerin dışında ses kaydı alınmadan yapılan enformel sohbetler (ikincil veri kaynakları) araştırmacının hemşerilik ilişkilerinin devreye girmesiyle gerçekleşmiştir. Daha fazla katılımcıya ulaşabilmek için ise kartopu tekniğine başvurulmuştur. Suriyeli katılımcılara ulaşabilmek için ise bahsi geçen konfeksiyon atölyesinde çalışanlar ve Suriyeli komşular ile ilk iletişim kurulmuş, Suriyeliler ile yapılan sohbetler ile birlikte kilit katılımcılara ulaşılmıştır. Daha fazla katılımcıya ulaşabilmek için ise kartopu tekniği kullanılmıştır. Tablo 1’de Suriyeli katılımcıların Tablo 2’de ise yerli katılımcıların sosyo-demografik özellikleri gösterilmektedir.

Tablo 1. Suriyeli katılımcıların sosyo-demografik profili

Grup 1 Katılımcı #	Cinsiyet	Yaş	Doğum Yeri	Eğitim Durumu	Yaptığı İş
K1	Kadın	-	Halep	Ortaokul	Konfeksiyon/Makineci
K2	Erkek	20	Halep	İlkokul	Konfeksiyon/Makineci
K3	Kadın	34	Rakka	Lise	Ev hanımı
K4	Erkek	36	Rakka	Ortaokul	Konfeksiyon
K5	Kadın	29	Azez	Üniversite	Ev hanımı
K6	Erkek	32	Halep	İlkokul	Ayakkabı tamircisi
K7	Erkek	27	Şam	Üniversite	Konfeksiyon
K8	Erkek	30	Halep	Üniversite	Parça başı işler
K9	Erkek	18	Haseke	İlkokul	Konfeksiyon/işçi
K10	Erkek	23	Haseke	İlkokul	Konfeksiyon/işçi
K11	Kadın	27	Rakka	Üniversite	Konfeksiyon
K12	Kadın	50	Deir Elzor	İlkokul	Ev hanımı
K13	Erkek	35	Şam	Üniversite	Matbaacı/iş veren
K14	Erkek	33	Halep	Ortaokul	Ayakkabıcı/iş veren
K15	Erkek	29	Şam	İlkokul	Matbaacı
K16	Kadın	20	Halep	İlkokul	Çalışmıyor
K17	Kadın	28	Şam	Üniversite	Öğrenci
K18	Kadın	46	Halep	Ortaokul	Konfeksiyon/parça başı işler
K19	Kadın	32	Laskiye	İlkokul	Ev hanımı
K20	Kadın	20	Halep	İlkokul	Ev hanımı
K21	Kadın	38	Haseke	İlkokul	Konfeksiyon
K22	Kadın	40	Halep	Üniversite	Konfeksiyon/parça başı işler
K23	Erkek	24	Halep	İlkokul	İşçi
K24	Erkek	28	Şam	Üniversite	İnşaat işçisi
K25	Kadın	64	Şam	Lise	Ev hanımı
K26	Kadın	49	Halep	Üniversite	Çalışmıyor
K27	Kadın	21	Halep	Lise	Öğrenci
K28	Kadın	33	Halep	Üniversite	Çalışmıyor
K29	Kadın	28	Halep	Ortaokul	İşçi/mutfak
K30	Erkek	30	Halep	Lise	Konfeksiyon

Tablo 2. Yerli katılımcıların sosyo-demografik profili

Grup 2 Katılımcı#	Cinsiyet	Yaş	Memleket	Eğitim Durumu	Yaptığı İş
K1	Erkek	20	Kastamonu	Lise	Çalışmıyor
K2	Kadın	31	Bursa	Lise	Ev hanımı
K3	Kadın	34	Giresun	İlkokul	Konfeksiyon atölyesi sahibi
K4	Kadın	42	Bingöl	Lise	Konfeksiyon/Makineci
K5	Kadın	29	Kastamonu	Yüksekokul	Muhasebeci
K6	Kadın	26	Sinop	Yüksekokul	Aşçı
K7	Kadın	39	Aksaray	Lise	Ev hanımı
K8	Kadın	45	Bingöl	İlkokul	Konfeksiyon/Makineci
K9	Erkek	34	Sinop	Lise	Taksici
K10	Erkek	51	Samsun	İlkokul	Güvenlik görevlisi
K11	Erkek	19	Siirt	Lise	Konfeksiyon/Kesimhane
K12	Erkek	23	Sinop	Lise	Sigortacı
K13	Erkek	23	Sinop	Açık lise	Konfeksiyon
K14	Erkek	50	Samsun	Ortaokul	Terzi
K15	Erkek	64	Giresun	İlkokul	Emekli
K16	Erkek	67	Yozgat	İlkokul	Emekli/İşçi
K17	Erkek	43	Kocaeli	İlkokul	Demir doğrama atölyesi
K18	Erkek	35	Malatya	İlkokul	Çiğköfteci
K19	Erkek	50	Malatya	İlkokul	Bakkal
K20	Kadın	46	Kastamonu	İlkokul	Çalışmıyor
K21	Kadın	43	Adıyaman	Ortaokul	Konfeksiyon/Makineci
K22	Erkek	54	Adıyaman	İlkokul	Ayakkabıcı
K23	Erkek	22	Kastamonu	Yüksekokul	Çalışmıyor
K24	Erkek	44	Konya	İlkokul	Konfeksiyon atölyesi sahibi
K25	Erkek	38	Adıyaman	İlkokul	Konfeksiyon atölyesi sahibi
K26	Kadın	25	Sinop	Lise	Çalışmıyor
K27	Erkek	41	Adıyaman	İlkokul	Konfeksiyon atölyesi sahibi /Makineci
K28	Kadın	52	Kastamonu	İlkokul	Temizlik işçisi
K29	Kadın	52	Samsun	İlkokul	Çalışmıyor
K30	Kadın	34	Adana	Üniversite	Muhasebeci

3.3. Veri toplama araçları

Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme ve sosyo-demografik bilgi formu bu makalenin veri toplama araçlarını oluşturmaktadır. Her iki grup için ayrı derinlemesine görüşme formu hazırlanmıştır. Yerliler için hazırlanan form, görüşülenlerin gündelik hayatlarını, Suriyelilere yönelik düşüncelerini, mekânsal etkileşimlerini ve karşılaşma biçimlerini anlamaya yönelik 16 soruyu içermektedir. Suriyeliler için hazırlanan form ise mültecilerin göç yolculuklarını, Esenler’e ve İstanbul’a yerleşim süreçlerini, gündelik hayatlarını, semtin sakinleriyle etkileşim biçimlerini ve mekânsal organizasyonlarını kavramaya yönelik 16 sorudan oluşmaktadır.

3.4. Verilerin analizi

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemleri kapsamında tematik ve karşılaştırmalı analiz teknikleri kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Verilerin analizi sırasında MAXQDA Nitel Veri Analiz Programı kullanılmış, görüşmeler sırasında alınan ses kayıtları deşifre edilerek programa yüklenmiştir. Bunun yanı sıra saha sürecinde tutulan notlar ve saha günlüğü de ayrıca deşifre edilerek programa yüklenmiş ve kodlanmıştır. İkinci aşamada her grubun verisi tematik analiz tekniği aşamaları (Charmaz, 2006; 2012; Glaser ve Strauss, 1967) takip edilerek analiz edilmiş, daha sonra Grup 1 ve Grup 2’nin görüşmelerinden elde edilen veriler karşılaştırmalı analiz tekniğiyle karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Ek olarak MAXQDA programı aracılığıyla kelime bulutu oluşturulmuş, böylelikle Suriyelilerin Yerlilere, Yerlilerin ise Suriyelilere yönelik söylemlerinin haritası çıkartılabilmektedir (bkzn. Şekil 1. Yerlilerin kendilerini tanımlama biçimleri ve Şekil 2. Yerlilerin Suriyeli mültecileri tanımlama biçimleri, Şekil 3. Yerlilerin Suriyelilerin bedensel görünümünü tanımlama biçimlemeleri ve Şekil 4. Yerlilerin Suriyelilere yönelttiği duyguların itici unsurları).

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Gündelik hayatta Suriyeli olmanın toplumsal inşası

Belirli çıkarlar ya da rastlantısal ortaklıklar nedeniyle bir araya gelmiş topluluklar olarak adlandırabileceğimiz toplumsal gruplar örgütlenme motivasyonları bakımından farklılık gösterir. Goffman (1963; 2018) toplumsal grupları katılımcıların birbirleriyle ilişki ve etkileşim halinde olduğu (doğrudan ya da dolaylı irtibat halinde) böylelikle dış gruplardan kendilerini ayırdıkları bir tür örgütlenmeyi içeren toplumsal bir varlık olarak tanımlamaktadır. Bu araştırmanın bulguları yerlilerin belirli ortaklıklar etrafında bir araya gelerek Suriyelilere yönelik söylem, tavır ve eylemlilikler ürettiğini, bunu yaparken Suriyelileri ise karşıt bir grup olarak kurduklarını göstermektedir. Bu açıdan Goffman’ın

belirttiği anlamda bireyin kendini ortaklık bağlarının olduğu grup ile özdeşleştirerek diğerlerini dışarıda bıraktığını söylemek mümkündür. Goffman (1963) bu durumu “katılımcıların birbirleriyle özel ilişkiler dışında bir toplumsal varlık olarak; kendilerini ise örgütlenmeye ait olan, onunla özdeşleşen ve bundan da manevi destek alan mensuplar olarak algılaması ve dış gruplara karşı bir düşmanlık hissi taşıması” olarak açıklamaktadır.

Araştırmanın bulguları iki grubun karşılaşmalarının ve grup içi/gruplar arası dinamiklerin şekillenmesinin zemininin gündelik hayat olduğunu; etkileşimlerin gündelik hayatın farklı alanlarında gerçekleştiğini, bu karşılaşmalar sırasında ise hem yerlilerin hem de Suriyelilerin belirli toplumsal konumları referans alarak hareket ettiğini işaret etmektedir. Şekil 1 ve 2 yerlilerin kendilerini ve Suriyelileri yerleştirdikleri toplumsal konumları ve bu konumlar çerçevesinde kendi grupları ile dışarıda bıraktıkları grubu nasıl tanımladıklarını göstermektedir.

Şekil 1. Yerlilerin kendilerini tanımlama biçimleri

fazla, ne eksik? Bunu düşünüyorum. Bir kişiye sorsan nerelisin, Suriyeliyim der, bunda bir şey yok ki. Toplumun yarattığı bir şey bu olumsuz durum. Olumsuz bir anlam yüklüyorlar. Bizim de davranışlarımızı ona göre düzenlememiz lazım.” (Kadın, 52 yaşında)

K29, diğer Suriyeli katılımcılarla ortak bir şekilde, Suriyeliler nitelendirmesinin altını dolduran belirteçlerin gündelik hayatlarını etkilediğini vurgulayarak ve görünümü ile kimliğini gizleme yoluna giderek gündelik hayatını düzenlemeye çalıştığını belirtmektedir. Kamusal alanlarda görünür olmamak, kalabalık gruplar halinde dolaşmamak, sessiz olmak ve kamusal alanlarda Türkçe konuşmaya çalışmak gibi eylemlilikler Suriyeli katılımcıların davranış düzenleme olarak yorumladıkları pratikler olarak sıralanabilir. Suriyelilerin bu bağlamda referans aldıkları temel nokta yerlilerin onlar hakkındaki yorumları ve düşünceleri olarak belirginleşmektedir.

Yerliler ikili karşıtlıklar üzerinden hem kendilerini hem de Suriyelileri işaret eden kimlik parçacıklarını oluşturmaktadır. Bu aynı zamanda yerlilerin kendi gruplarının toplumsal sınırlarını belirleme biçimleri olarak da düşünülebilir. Bu sınır aynı grubun üyelerini biz olarak birleştirirken dışarıda bırakılan grubu ise damgalar. Örneğin Grup 2⁹ K26 ‘biz’ ve ‘onlar’ arasındaki ayrımı şu şekilde ifade etmektedir:

“Biz daha temiziz, daha düzenliyiz. Medeniyet yok onlarda. Nerede nasıl davranmamız gerektiğini biliyoruz. Onlar çok diyalog kurmuyorlar, çok sohbet edemiyorlar insanlarla. Dışarıdan itici duruyorlar. Hem kadınları hem erkekleri için böyle. Kendi içlerinde kendilerine göre çok güzel ve iyi olabilirler tabii ki, bana öyle geliyor, yabancı oldukları için.” (Kadın, 25 yaşında)

Grup 2 K26’nın ve yerli katılımcıların söylemlerinden hareketle yabancı olarak konumlandırılan birey ya da grupların kendi gerçekliğinden bağımsız olarak nasıl tanımladığının hâkim grubun tanımlama stratejileriyle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca yabancılik bilinmezlik, belirsizlik ve tekinsizlik gibi anlamlarla birleştirilerek genişletildiği için streotipleştirme bir ihtiyaç olarak belirmektedir; bilinmez olanın “medeniyetsiz” olarak damgalanması ve bu damga aracılığıyla bir sınırın oluşturulması söz konusudur. Bu bağlamda yerliler tarafından “geri kalmış”, “kirlilik”, doğurganlık, “medeniyetten uzakta”, esmerlik, “temiz” olmama gibi nitelendirmeler ile “medeniyetsizlik” stereotipinin oluşturulduğunu söylemek mümkündür.

Streotipleştirmeyle bağlantılı olan damga tipleri bir grubun dışarıda bırakılmasının genel motivasyonlarını sunması açısından önemlidir. Zira damgalama şeklinde gerçekleşen streotipleştirme bazen yalnızca ırk gibi etnolojik damgayı (Goffman, 1963) referans alırken bazen de bir damga diğerini de içine alarak genişletilebilir. Araştırmanın bulguları, yerlilerin Suriyelileri stereotipleştirme

⁹ Grup 2 yerli katılımcılardan oluşmaktadır.

stratejilerinin bir etnolojik damga olarak ırkın yanında, gündelik hayat pratiklerini referans alan davranış ve görünüş biçimlerini de içerdiğini göstermekte; “medeniyetsizlik” ise gündelik hayattaki pratiklere referans ile yerliler tarafından altı doldurulan bir damga olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gündelik hayat pratikleri yeme içme pratiklerinden, kılık kıyafete, sosyalleşme biçimlerinden, yaşam tarzına kadar birçok göstereyi içermektedir. Örneğin Grup 2 K28, gündelik hayat pratiklerini referans alarak kamusal alanda karşılaştığı birinin Suriyeli olduğunu ‘hemen anlayabildiğini’ şu şekilde ifade etmektedir: “Kılık kıyafetlerinden yani, yolda yürüyüş şekillerinden, fizik olarak da. Anlatabiliyor muyum? Ufacık kız 16 yaşında hamile. Her insan kendini zorlamadan anlayabilir. Bunlar buralı değil, yerli değil diyorsun.” (Kadın, 52 yaşında) Görüldüğü üzere gündelik hayat gruplar arası toplumsal karşılaşmaların zemini olmakta, ayrıca güç pozisyonları açısından avantajlı olan grup gündelik pratikler üzerinden bir kıyaslamaya giderek olumsuzlukları diğer gruba yüklemektedir. Bu açıdan damgalama, bir dışlama pratiği olarak hâkim söylemin bir stratejisi olarak belirir.

Öte yandan Suriyeli kimliğinin toplumsal inşası, aynı zamanda Suriyelilerin ne tarz gündelik pratikler ürettiğiyle, yani damgalanmayı üzerlerine alıp almadığı ve damgayla nasıl başa çıktığıyla da ilişkiseldir. Araştırmanın bulguları damgalanmanın damgalanan grup üyeleri arasında bir tür (1) içselleştirme ya da (2) sıyrılma ile sonuçlandığını göstermektedir. İçselleştirme, kıyaslama, uyumlanma ve gündelik pratiklerin yeniden düzenlenmesi gibi pratikleri içerir. Burada Suriyelilerin referans aldıkları şey yerliler tarafından kendilerine yöneltilen söylemler; yani Suriyeli olmanın anlamının toplumsal olarak nasıl inşa edildiğidir. Örneğin Grup1 K27 davranışlarını nasıl düzenlediğini şu şekilde açıklamaktadır:

“Ne kadar bizim ülkemiz de saysak bizim ülkemiz değil sonuçta. Onların kültürleri farklı. Kanunlarınıza saygı duymalıyız. Metroda ses yapmamamız lazım. Bazı Suriyeliler, evet, kurallara uymuyorlar. Biz burada misafiriz. Sizin evinize gelirim, evdeki kurallarınıza saygı duymalıyım. Türk olmadığım için fazla şey konuşmuyorum, benimle kavga ederler, bağırırlar diye düşünüyorum. Çünkü bazıları Suriyeli olduğumuz için daha kötü davranıyorlar. Arkamızda kimse yok diye düşünüyorlar. Daha sert davranıyorlar. Saygısızca davranıyorlar, sokak diliyle konuşuyorlar” (Kadın, 21 yaşında).

K27 gibi diğer Suriyeli katılımcılar da Türkler ile karşılaştıkları herhangi bir ortamda davranışlarına dikkat ettiklerini, Arapça konuşuyorlarsa Türkçe konuşmaya başladıklarını, daha sessiz olmaya çalıştıklarını, kalabalık yürümeye çalıştıklarını, görünür olmamaya özen gösterdiklerini, bir sonraki bölümde detaylandırılacağı üzere kılık kıyafetlerini düzenlediklerini (örneğin erkek katılımcıların dar paça pantolon giymeyi bırakıp Türk erkekleri gibi giyinmeye çalıştıklarını aktarmaları) belirtmektedir. Bu açıdan yerliler tarafından inşa edilen “medeniyetsizlik” stereotipinin Suriyeliler tarafından da içselleştirildiği söylenebilir. Goffman’ın (1956; 1963) belirttiği anlamda, bu sürecin

damgayla ilişkisel olarak damgalananların hâkim grubun bakış açısını keşfederek içselleştirmesi süreci olduğunu söylemek mümkündür. Bu süreç tavır alış biçimlerini ve gündelik hayat pratiklerini yeniden düzenlemeyi içermekte; ancak bu düzenleme yerliyle karşılaşmanın ihtimal dahilinde olduğu alan ve mekanlarda gerçekleşmektedir.

Sıyrılma ise damgadan kaçınma davranışı olarak, Suriyelilere yöneltilen damga tiplerini üzerine almamayı, böylelikle kendilerini diğerlerinden ayırmayı içerir. Örneğin Grup 1 K19 kendi deneyimlerinden yola çıkarak bu durumu şu şekilde ifade etmektedir;

“Ben olanları söylüyorum ama şöyle bir şey de var bazen Türklere de hak veriyorum. Mesela bazı Suriyeliler evet pis diyorlar kirli diyorlar ama bazı Suriyeliler de gerçekten ona dikkat etmiyor veya saygısız davranıyorlar. Birisi birinin evine misafir gittiği zaman nasıl oturmalı edebiyetle oturmalı, saygısıyla kalmalı öyle davranmalı. Ama Suriyelilerin bazıları öyle davranmıyor. Çığırından çıkarıyorlar ve onun için Türklere de öyle davranıyor. Hastanelerde de aynı şekilde hepsini bir görüyorlar Suriyeliler olarak. Suriyelilerin hepsini bir görüp de bize bu kadar kötü davranmanıza gerek yok. Bütün Suriyeliler böyle diye kodlanıyor kafalarında.” (Kadın, 32 yaşında)

Suriyeli katılımcılar, K19 ile benzer şekilde, genel olarak Suriyelilere yüklenen olumsuz davranışları kendi üzerlerine almama ve damga unsurlarını kendileri dışındaki diğer Suriyeliler ile ilişkilendirme eğilimi göstermektedir. Örneğin on katılımcı bekar erkek Suriyelilerin davranışlarına dikkat etmeleri gerektiğini vurgularken, beş katılımcı Suriyeli erkeklerin sahilde ya da parklarda nargile içmelerinin kendilerini de olumsuz gösterdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla Goffman (1963) bir tür damgadan sıyrılma stratejisinin uygulandığı söylenebilir. Damgadan sıyrılma kendini damga unsurlarıyla ilişkilendirmeme olarak değerlendirilebileceği gibi damganın kabulü olarak da değerlendirilebilir. Bu bağlamda Goffman (1963; 1967) damgalı olanların kendilerini “normal” olanların gözünden görme eğiliminde olduğunu belirterek damgayı kabullendiklerini vurgular. Bu durum aynı zamanda daha güçlü bir konumda bulunanların ötekileri belirli damgalar ile tanımlamaları ve ötekilerin ise bu damgaları kabullenerek belirli stratejiler geliştirmesiyle ilişkilidir. Örneğin Elias ve Scotson (1994) stereotipleştirme ve damgalamanın daha güçlü olan yerleşiklerin (established) kendilerini haricilerden (outsiders) ayırıştırmasının bir stratejisi olduğunu belirtirken bu damgaların hariciler tarafından da kabul edildiğini belirtir. Bunun temel nedeni ise yerliler ile Suriyeliler arasındaki ilişkinin asimetrik olarak kurulmasıdır. Yerli katılımcıların genel eğilimi Doğu/Batı, medeniyet/ “geri kalmışlık” ikilemi aracılığıyla Suriyelilerin “medeniyetsizlik” ve Doğu ile ilişkilendirilmesi, buna karşın yerlilerin ise medeniyet ve “yüzünü Batı’ya dönmüş olmak” (Grup 2, K18) ilişkilendirilmesidir. Grup 2, K18 bu ayrıma yönelik düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir: “Bizde de İslamiyet var ama Batı’ya dönük görüşlerimiz de var. Bunlar çok cahil insanlar. Adamlarda konuşarak anlaşma yok. Bunlar kaba. Bizim gibi medeni değil. Çok cahil kalmışlar. Abazan kalmışlar. Hiçbir şey görmemişler.” (Erkek, 35 yaşında)

Araştırmanın bulguları medeniyet ile Batı arasında bir ilişki kurulduğunu, bunun karşısına ise medeniyetten uzak olmanın yerleştirildiğini göstermektedir. Yerlilerin kendilerini Batıya yaklaştırma girişimi yerlilere bir fırsat sunmaktadır; kendini Batı ve medeniyet ile özdeşleştirerek öteki olarak konumlandıkları Suriyelilerden ayırıştırma ve “yüceltme” fırsatı. Zira Grup 2, K18 ile benzer şekilde yerli katılımcıların tamamı medeniyetsizliği “cahillik”, “kaba davranış”, “görgüsüzlük” gibi nitelendirmelerle genişletmektedir. Tıpkı 35 yaşında olan Grup 2, K18’in Suriyelilerin gündelik hayattaki davranışlarına yönelik düşüncelerini “geri kalmışlar. Abazan kalmışlar.” şeklinde ifade etmesinde olduğu gibi. Benzer şekilde yerli katılımcı, Grup 2, K19 yerliler ile Suriyelilerin kültürel olarak farklı olduğunun altını çizerek şunları ifade etmektedir:

“Türkiye’deki Suriyeliler hariç diğer insanların hepsi, hatta %100’ü benim gibi düşünüyor. Herkes benim dediklerimi diyor. Anket de yapıyorsunuz, görürsünüz, %90 olumsuz çıkar. Biz hep Avrupa’da, Batıya yakınız. Yalansa yalan diyelim. Bence doğru bu. Biz daha Batıya yakın tarafız diye düşünüyorum. Onlar hiçbir tarafa yakın değiller. Cahiller. Yanlış anlaşılmasın, kimseyi küçümsemiyorum ama geri kalmışlar.” (Erkek, 50 yaşında)

Araştırmanın bulguları bireylerin kendilerini bir gruba ait olarak tanımlamasının “biz” ortaklığını oluşturan temel şeylerden biri olduğunu, “biz” konumu içinden konuşan bireylerin ise kendi söylemlerini gerçeklik olarak kabul ettiğini işaret etmektedir. Bu açıdan yerli katılımcı K19’un diğer yerli katılımcılarla benzer şekilde yerlilerin tamamının- %100’ünün onun gibi düşündüğünü söylemesinde olduğu gibi- Suriyelilere yönelik ortak düşünceleri paylaştığına olan inancı söylemsel ortaklığı işaret etmesi açısından önemlidir.

Yerlilerin Suriyelileri gündelik hayattaki damgalama biçimlerinden yola çıkarak Suriyeli olmanın toplumsal anlamlarının yerliler tarafından inşa edildiği söylenebilir. Öte yandan bu çalışmanın bulguları, bu toplumsal insanın aynı zamanda Suriyeliler tarafından da şekillendiğini, bu sürecin ise yukarıda da açıkladığımız üzere damgayı kabul etme ya da damgadan sıyrılma şeklinde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan damgalı olanların bu damgayla nasıl başa çıktığı önemli bir sorudur. Suriyelilerin damgalı konumunu kabullenme ve reddetme aralığında gerçekleşen gündelik pratikleri bu sorunun cevabını oluşturmaktadır. Goffman’ın (1963) damga teorisinden yola çıkarak, damgalı olanların, “normal” olanların kendilerine dair inandıkları şeylere inanma eğiliminde oldukları söylenebilir. Bu bakımdan Suriyelilerin kendilerine yönelik referans noktaları öncelikle yerliler daha sonra ise Suriyelilerdir. Dolayısıyla Suriyeliler ve yerlilerin karşılaşmalarında önemli olan şey hem damganın hem de damgayla yönelik pratiklerin etkileşim içinde gerçekleşmesidir. Suriyeli kimliğinin inşası bu etkileşim alanında gerçekleşir. Örneğin Grup 1, K13 Suriyelilerin damgalanma süreci olarak yorumlanacak süreci şu şekilde tanımlıyor: “Mesela bir Türk, Suriyelinin kötü bir davranışını gördü.

Hemen diyecek ki: “Suriyelilere bak.” Bunu genelleyecektir. Nargilesini içen bir Suriyeliyi gördüğünde “Bak, Suriyeliler neler yapıyor.” diyecek. Başka Suriyeli belki böyle yapmıyordur. Adam rahatlamıştır ve hürdür belki.” (Erkek, 35 yaşında) Grup 1, K13 derinlemesine görüşmenin devamında nargile içmenin Suriye’de sosyalleşme aktivitelerinden biri olduğunu belirleterek Suriyelilerin Türkiye’de nargile içmesinin bu alışkanlığın bir göstergesi olduğunu, bu açıdan Suriyelilerin kendilerini burada rahatta hissettiklerinin düşünülmesi gerektiğini söylemektedir. Bu açıdan “adam rahatlamıştır ve hürdür belki” yorumu nargile içmenin kendini özgür hissetmekle ilişkilendirildiğini göstermektedir.

Suriyeli katılımcılar kendilerine yöneltilen damga tiplerinin bir genellemenin ürünü olduğunu belirterek buna sebep olacak şeyin ise bir Suriyelinin davranışı olabileceğini vurgulayarak tam da bu nedenle gündelik hayatta daha dikkatli davranmaları gerektiğinin altını çizmektedirler. Bu durum “bir kusur yelpazesini temel alarak geniş bir kusur yelpazesi yakıştırma” (Goffman, 2014: 35) eğilimi olarak açıklanabilir. Böylelikle bir yandan Suriyeli olmanın toplumsal anlamları yerliler tarafından belirli damgalar etrafında yeniden düzenlenirken Suriyeliler bu anlamları kendilerine yöneltilen sorulardan, Suriyeli K13’ün sözleriyle “*insanların bize bakışıydı. Bir bizler varız bir de ötekiler var bakış açısıyla bize bakılıyordu. Biz ötekiydik.*” tarzı bakışlardan ve kendilerine yöneltilen davranışlardan yola çıkarak keşfetmektedir. Damganın içini dolduran sıfatların keşfi her ne kadar Suriyelileri pratiklerini yeniden düzenlemeye yöneltse de araştırmanın bulguları bu girişimin damganın kabulüyle sonuçlandığını işaret etmektedir. Örneğin Suriyeli Grup 1, K14 karma temaslarda pratiklerini düzenlese dahi bunun yeterli olmadığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Yani ben oradan gelmişim diye, kendi kendimizi fakir göstersek garip göstersek, diyecekler “bak Suriyelilere bak, pisliklere bak” falan. İyi göstersek “bizim askerimiz ölüyor, adam saçlarını jölelemiş.” İnsan kendine bakmış demek ki. Kendine çekidüzen vermiş demek ki. Saçlarını düzeltmiş. Bu niye zoruna gidiyor ki? Dar pantolon giymiş, güzel elbiseler giymiş. Şunlara bak neler giyiyorlar. Abi sen de giy. Ne yapacağız? Çalışsan işini elinden aldın, dilensen dilendin, iyi giyinsen bizden iyi giyiniyorlar, kötü giyinsen dilencisin.” (Erkek, 33 yaşında).

K 14’ün söylediklerinden de görüleceği üzere Suriyeli katılımcılar gündelik hayat pratiklerinin düzenlenmesinin yerlilerde karşılık bulmadığını belirtmektedir. Bu yönüyle damgalanmanın hayatın her alanında etkisini gösterdiğini söylemek mümkündür.

4.2. Suriyelilerin tanımla(n)ma alanları olarak görsel rejim ve duygulanım

Gruplar arası karşılaşmalar söz konusu olduğunda şüphesiz ki ten rengi, kılık kıyafet, saç gibi birçok göstereni kapsayan (1) bedenin görünümüleri gruplar arası karşılaşmaların seyrini ve grupların birbirlerini nasıl tanımladığını belirler. Bu tanımlama alanı aynı zamanda belirli duyguları harekete geçirir; yani bir grubun üyeleri diğerlerine belirli duygularla yaklaşır ya da diğerlerinden belirli duygularla uzaklaşır. Temelde ise belirli duygular etrafında diğer grubu tanımlarlar; karşılaşmalar bir (2) duygulanım alanında gerçekleşir. Araştırmanın bulgularından yola çıkarak kavramsallaştırılan görsel rejim ve duygulanımın damgalama sürecinin bileşenleri olduğunu, Suriyelilerin gündelik hayattaki damgalanmasının görsel rejim ve dile referans ile gerçekleştiğini, damgalamayla birlikte belirli duyguların harekete geçirildiğini göstermektedir. Öte yandan Suriyeli katılımcılar tanımlanma alanları içerisinde bir önceki bölümde bahsettiğimiz damgayı kabul etme ya da damgadan sıyrılma girişimlerini devreye sokarak görünümelerini yeniden düzenlemeye gitmekte, damgalanma süreci ise Suriyelilerde belirli duyguları harekete geçirmektedir. Buradan hareketle araştırma bulgularından yola çıkarak görsel rejim aracılığıyla damganın işlediğini, damga ile duygulanım arasında bir ilişkinin söz konusu olduğu söylenebilir.

İlk olarak araştırmanın bulguları bedenin görünümüleri üzerinden Suriyeli kimliğinin tanımlanmasının bakma ve denetleme pratikleriyle şekillendiğini; yerlilerin kendilerini bakan ve Suriyelilerin pratiklerini denetleyen olarak konumlandıklarını göstermektedir. Bu açıdan bakma ve denetlemeyle birlikte gelen düzenleme pratikleri ise Suriyeliler tarafından gerçekleşir; bedenin görünümünün, dilin kullanım alanlarının ve duyguların yeniden düzenlenmesini içerir. Bedenin görünümüleri ve dil yerliler açısından hem Suriyelileri tanıma hem de tanımlamanın işlevsel araçlarıdır. Yerliler kılık kıyafete, ten rengine, saç şekline, jest ve mimiklerden yola çıkarak Suriyelileri sınıflandırmakta; böylelikle Suriyeliler tanımlanmasının kendisini bir damgaya dönüştürmektedir. Gündelik hayattaki ilişkilenme ve damgalanana belirli duyguları yönetme ise bu söylemlerden beslenir. Bu ilişkilenme sürecinde yerliler çoğunlukla bakan, denetleyen ve gözetleyen konumundayken Suriyeliler bakılan ve denetlenen konumundadır. Bu durum aşağıda detaylandıracağımız bakış hiyerarşinin nasıl oluştuğunu göstermektedir.

Berger (1972: 7) görme eyleminin konuşmadan önce geldiğini belirtirken benzer şekilde Lacan (1997: 76-78) da kendi bedensel imgemizle ilk karşılaşma anı olarak tanımladığı ayna evresinin dilden önce geldiğini belirtir. Her ikisinde de ortak olan şey bedensel görünümünün öznenin kendisini tanımasının bir aracı olmasıdır. Ancak Mulvey'in (1993) belirttiği üzere her özne yaşamı boyunca başkalarıyla özdeşim kurmaya, başkalarında kendini görmeye ve başkaları tarafından da görünmeye çalışır. Lacan (1997: 76) bu durumu öznenin öteki aracılığıyla inşa olması, kendi bütünlüğünü öteki

aracılığıyla sağlaması olarak açıklar. Araştırmanın bulguları hem yerlilerin hem de Suriyelilerin bu görsel alanda karşılaştığını ve bakışlarını birbirine yönelttiğini göstermektedir. Ancak yerliler bakan/denetleyen konumundan hareketle Suriyelilerin bedensel görünümünü damgalarlar. Kendilerini ise bu damgalanan bedensel imgeden uzaklaştırırlar. Bu durumu bakış hiyerarşisi olarak açıklamak mümkündür. Bakış hiyerarşisi görsel rejim alanında gerçekleşir; bu durum görsel alanın toplumsallığını işaret etmenin yanı sıra Suriyeli ve yerli etkileşimlerinde olduğu gibi bir grubun diğerini görsel alanda tanımlamasını ve sınıflandırmasını içerir. Bu çalışma kapsamında görsel alandaki damgala(n)ma süreci görsel rejim olarak kavramsallaştırılmakta, görsel rejim ise karşılıklı etkileşim alanında ortaya çıkan ve görme biçimleriyle ilişkisel bir deneyim olarak tanımlanmaktadır. Berger (1972) görme biçimlerinin bu karşılıklılık ilişkisini görmenin başkasının ya da nesneler dünyasının görüş alanında olmak olarak açıklar.

Görsel rejimin toplumsallığıyla ilişkisel olarak bedenin bir gösterge ve bir ifade aracı olarak “özel olanın kamusal ve iletilebilir sunumunun bir tarzı” (Grosz, 2015: 21) olduğu öne sürülebilir. Bu açıdan görsel sembollerin taşıyıcı yapısı olan beden toplumsalın bir göstereni ve aracıdır. Bu tartışmadan hareketle araştırmanın bulguları Suriyelilerin bedensel görünümünün gündelik hayattaki dolaylı ve yüz yüze karşılaşmalarda toplumsala açıldığını, dolayısıyla bir görsel rejim alanında gerçekleştiğini, bu karşılaşmalarda bakış hiyerarşisinin devreye girdiğini ve Suriyeli bedensel imgesinin yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Bu noktada bakış hiyerarşisi görünümün aracılığıyla tanımlanan, kategorilere ayrıştırılan bedenin (Suriyeliler) ve hareketliliklerinin belirleyici bakış (yerlinin bakışı) aracılığıyla denetlenmesi/gözetlenmesi olarak kavramsallaştırılabilir. Bakış hiyerarşisi bakma ile birlikte gelen tanımla pratiğinin eşit bir alanda gerçekleşmediğini işaret etmektedir; dolayısıyla bakışın taşıyıcısı (belirleyici) ve nesnesi (bakılan) arasında bir ayrım yapmaktadır. Bakılan konumunda olan Suriyeliler bu nedenle bakışlarını kendi bedensel görünümüne yöneltmekte iken yerliler bakma biçimleriyle Suriyelileri tanımlamakta, sınıflandırmakta ve sonuç olarak damgalamaktadır. Örneğin yerli katılımcılardan Grup 2 K28 bakma pratiğiyle gelen tanımlama süreci olarak yorumlanabilecek şu açıklamayı yapmaktadır;

“Kılık kıyafetlerinden yani, yolda yürüyüş şekillerinden, fizik olarak da. Anlatabiliyor muyum? Her insan kendini zorlamadan anlayabilir. Bunlar buralı değil, yerli değil diyorsun. Sokakta bindallı elbiseler giyiyorlar. Hepsi mandalsız. Görsel iğrenç. Benzer yanlarını bulamıyorum çünkü bizim erkeklerimizin beli, sırtı, ne bileyim ayaklarında çorapsız terlik ile geldiklerini ben anca yazın yazlık bölgelerde görüyorum. Bunlarda o tür bir şey yok.” (Kadın, 52 yaşında)

Grup 2 K28’in söylemlerinden anlaşılacağı üzere bu süreç yalnızca diğer grubu bedenin görünümü üzerinden tanımlama süreci değil aynı zamanda kendi grubunu da (‘biz’) ayrıştırma sürecidir. Dolayısıyla karşılaşılan grubun damgalanmasını içerir ve mesafelenmeyle sonuçlanır.

Suriyelilerin bedensel görünüşleri gözetim alanında tutulur ve saç rengi, ten rengi, kılık-kiyafet, jest ve mimikler, yüz yapısı vb., bedensel imgeler ayırımın sembollerine dönüştürülür. K28 ile benzer şekilde yerli katılımcılar kılık kıyafet, konuşma tarzı, ten rengi (esmerliğe gönderme yapmaktadırlar), yürüyüş biçimi, tavırlar, saç şekli gibi bedensel gösterenlerden bahsederek bir tür Suriyeli 'bedeni' inşa etmektedir. Bu bağlamda bedenin görünümü Goffman'a (1963) gönderme ile damga türüne dönüşmektedir. Şekil 4 inşa edilen Suriyeli bedenine yönelik tanımları görselleştirmektedir.

Şekil 3. Yerlilerin Suriyelilerin bedensel görünüşlerini tanımla biçimlemeleri

Şekil 3'ten yola çıkarak bedensel görünüşlerin yorumlanmasında farklılık temasının öne çıktığını söylemek mümkündür. Bireyler görsel imgelere referansla diğerleri hakkında bilgi edinir veya inşa ederken aynı zamanda onlar aracılığıyla kendilerine yönelik bilgileri de oluştururlar (Berger, 1989). Yerliler, damgaladığı bu bedensel görünümü kendini ayırtırmanın bir aracı olarak da kurduğundan beden aynı zamanda bir sınır işlevi görür; bu sınır Suriyelilerin yabancılık konumunu sabitlemeye yönelik bir sınırdır. Ancak gündelik hayat, karşılaşmanın sıklıkla yaşanmasının muhtemel bir sonucu olarak, aşına hale gelmeyi ve toplumsallaşmanın bir bileşeni olan alışverişi mümkün kıldığından yerlinin kendisi ile Suriyeli arasında çizmeye çalıştığı sınır muğlaklaşır. Böylelikle 'sen Suriyelilere hiç benzemiyorsun' ya da 'beni diğer Suriyelilere benzetmiyorlar, Türk sanıyorlar' cümleleri ile özetlenebilecek aralıklar üretir. Bu durum ise yine yerli katılımcılarda bir rahatsızlığa neden olmaktadır. Örneğin Grup 2 K25 bu muğlaklığı artık sokakta Suriyelileri eskisi gibi tanıyamadığını vurgulayarak şu şekilde aktarmaktadır:

“Giyim tarzları, muhabbet tarzları, bir kalabalıkta gördüğünde konuşma tarzları, her şeyleri farklıydı. Buraya geldikten sonra kendilerini aşmışlar onlar da. Değiştiler mi yoksa biz mi değiştik bilmiyorum.” (Erkek, 38 yaşında)

Grup 2 K25 yaşadığı rahatsızlıktan da anlaşılacağı üzere Suriyelilerin artık bedensel görünümeleri aracılığıyla yeterince ayırt edilemiyor oluşu yerli katılımcılarda bir tür rahatsızlığa neden olmaktadır. Bu rahatsızlık hem bakan/gözetleyen/denetleyen olma pozisyonunun tehlike girmesi hem de dışarıda konumlandırılan grubun yerli grubuyla benzeşme tehlikesine yönelik bir rahatsızlıktır. Çünkü yukarıda açıklandığı üzere yerli katılımcılar Suriyeli katılımcıların bedensel görünümelerini damgalayarak aynı zamanda kendilerini de olumlamakta, böylelikle olumsuzlamayı kendini sağlamanın bir aracı olarak kullanmaktadır. Bu süreci bozan pratikler yerli ve yabancı arasındaki sınırı muğlaklaştırarak yerlinin bedensel bütünlüğünü tehlikeye sokmaktadır.

Öte yandan araştırmanın bulguları, bakışın yöneldiği Suriyelilerin bedensel görünümeleri görsel rejim alanında yeniden kurulduğundan Suriyeli mültecilerin de görünümelerini yerlinin bakışını referans alarak düzenleme eğilimi gösterdiğini işaret etmektedir. Bu durumun Goffman’ın (1963; 1967) herhangi bir damgalanmayla karşılaşan bireylerin ‘normal’ olanlar aracılığıyla kendini görme eğiliminde olduğu çıkarımıyla benzerlik göstermektedir. Yukarıda vurgulanan bakış hiyerarşisi bu açıdan önem kazanmakta; bakılanın kendini bakan göz aracılığıyla tanımlamasına ve bu tanımlamayı referans alarak gündelik hayattaki görünümünü düzeltmeye yöneldiğini işaret etmektedir. Grup 1 K25 yerlilerin Suriyelileri kıyafetlerinden anladığını belirtirken bu durumu “*mesela bizim yaşımızdaki hanımefendiler, biraz daha yaşlılar, daha farklı giyiniyoruz. Suriyeli olduğumuzu anlıyorlar.*” (Kadın, 64 yaşında) şeklinde ifade etmiştir. Grup 1 K23 “*Türkler gibi tıraş olmaya başladığını*” (Erkek, 24 yaşında) vurgulamaktadır. Bedensel görünümelerine yönelik gündelik pratikleri yeniden düzenlediklerini söyleyen Suriyeli katılımcılar bunu Suriyeli olduklarının anlaşılmasında için yaptıklarını belirtmektedir. Örneğin Grup 1 K17 de diğer Suriyeli katılımcılarla benzer şekilde “*Gidip gelene çok dikkatli bakıyorlardı. Bizi ezberlemişlerdi. Şeklim buydu yani bilmiyorum. Olduğumuz bölgeye de kıyafetlerimi uydurmaya çalışsam da şeklim buydu yani.*” (Kadın, 28 yaşında) diye belirtmektedir. Bu durum damgadan kaçınma pratiği olarak da düşünülebilir. Goffman (2018: 34) bu durumu bireyin saç şeklini, kişisel simasını, kılık-kıyafetini, görünümünü idare etmesi olarak açıklamaktadır. Bu bağlamda bedenın doğrudan görsel rejim alanında toplumsala açıldığını ve damga konusu olduğunu söylemek mümkündür. K17 “şeklim buydu” diyerek kendi bedensel imgesine gönderme yaparken bir yandan da bedensel damgalanmayı işaret etmektedir. Benzer şekilde diğer Suriyeli katılımcılar da kendi bedensel görünümelerini değiştirme yoluna gittiklerini belirtmektedir. Eşarp bağlayış şeklini değiştirmek, dar paça kot pantolon yerine kumaş pantolon giymek, kıyafetlerini değiştirmek gibi eylemliliklere yönelim söz konusudur. Bu noktada Suriyeli *bedeni* damgasının bir önceki bölümde belirtilen etnolojik damgayla ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Goffman’ın (1963) belirttiği üzere bedenın görünümeleri bizatihi damga tipidir.

Örneğin Grup 1, K18 bedensel görünümün “belli olması” ile ilişkisel olarak bedenın nasıl damga aracına dönüştüğünü ve bu damgayı hem kabullendiğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Ben Suriyeliyim dediğim zaman kendimi hiç rahatsız hissetmiyorum. Diyebiliyorum yani ben Suriyeliyim diye. Bana sen Suriyeli değilsin, benzemiyorsun diyorlar. Yani aslında şuradan baktığın zaman Suriyeliler belli oluyor. Çocuklarını sürüyerek yürüyorlar, kaşlarını kaldırıp konuşuyorlar, yüksek sesle konuşuyorlar. Giyinişlerinde bir düzen yok, yani şıklık yok. Onun için çok belli oluyor Suriyeli olanlar ve ben de kendimi benzetmiyorum zaten. Ben dikkatliyim” (Kadın, 46 yaşında).

K18 bir yandan Suriyeli olduğunu rahatsız olmadan dile getirebildiğini ifade ederken bir yandan da “kendimi benzetmiyorum” diyerek damgalanan Suriyeli imgesinin dışına çıkma girişiminde bulunmaktadır; ancak aynı zamanda “Suriyeler belli oluyor” diyerek Suriyeli bedenın damgasını kabul etmektedir. Bir önceki bölümde damgalanmanın damgayı kabul etme ya da damgadan sıyrılma şeklinde sonuçlandığı ifade edilmiştir. Bedenın damgalanması da benzer şekilde kabul ve sıyrılma stratejilerini beraberinde getirmektedir. Goffman (1963) buna benzer bir durumu damgalı bireylerin kendileri gibi damgalı olanlarla göz göze gelmekten kaçınma, kendini grup üyelerinden ayırıştırma girişimi olarak açıklamaktadır. Bireyler damgayla karşılaşma durumunda iki muhtemel durum ile karşı karşıyadır: damgayı paylaştığı grup üyeleriyle özdeşleşme ya da grup üyelerinden kaçınarak sıyrılma.

Bununla birlikte görsel rejim alanı ile duygulanım alanı arasında bir ilişkisellik söz konusudur. Toplumsal karşılaşmalarda bedenın görünüşleri üzerinden gerçekleşen tanı(n)ma pratiği beraberinde belirli duyguların devreye girmesine, karşılaşmanın seyrinin bu duygular etrafında gerçekleşmesine neden olur. Dolayısıyla tanıma ve tanınan bedene bir duygu yöneltme eğilimi söz konusudur. Gruplar arası karşılaşmalar söz konusu olduğunda ise duyguların kolektifliğinden söz etmek mümkündür. Ahmed’in (2004) belirttiği üzere bir duygu toplumsal pratik (Abu-Lughod ve Lutz, 1990) olarak diğerleriyle dolaşım halindedir; böylelikle grup içi üyeleri yaklaştırırken diğerlerini uzaklaştırır. Duygunun kolektif olmasının nedeni dolaşım haline olması ve grup üyeleri arasındaki bir ortaklığın ürünü aynı zamanda da sonucu olmasıdır. Ahmed (2004) bu durumu duygu ekonomisi olarak açıklarken Massumi (2015) diferansiyel uyumlama terimine başvurur. Her ikisinde ortak olan şeyler ise karşılaşmaya bedensel olanın yanı sıra duygusal bir dahil oluşun söz konusu olması ve duyguların birey ötesi oluşudur.

Araştırmanın bulguları karşılaşmalar esnasında ön plana çıkan duyguların kolektif bir yanının olduğunu, yerlilerin ve Suriyelilerin birbirlerine belirli duygularla yaklaştığını, ek olarak görsellik ile duygu arasında bir ilişki olduğunu işaret etmektedir. Yerlilerde ön plana çıkan duygunun güvensizlikle ilişkili olarak rahatsızlık ve tedirginlik olduğu söylenebilir. Yerli katılımcıların güvensizlik olarak açıkladığı

“Ben zaten Suriyelilerin içinde çalışıyorum. Direkt Suriyelilerden laf açılıyor. Herkes bıkmış. Annem mesela sinir oluyor. Otobüste bir Suriyeli binince annem kaldırıyor. Kalk kalk, diyor ona. Benim orada oturmam lazım, adam oturuyor diyor. Misafir olduğunu unutuyor. Burada doğmuşlar gibi davranıyorlar. Türklerin sinir olduğu taraf bu.” (Kadın, 34 yaşında)

Grup 2 K3’ün söylediklerinden de hareketle yerli katılımcıların Suriyelilere yönelttikleri rahatsızlık (“Türklerin sinir olduğu taraf bu” alıntısına referansla) ve tedirginlik ile Suriyelilerin gündelik hayattaki davranışları ve görünüşleri arasında bir ilişki kurduklarını söylemek mümkündür. Benzer şekilde Grup 2, K19 Suriyelilerin gündelik hayatını olumsuz etkilediğini belirterek şunları dile getirmiştir:

“Çocuğum rahat rahat metroya binmiyor, tramvaya binemiyor, onları gördükleri zaman acaba diyorlar, tedirgin oluyorlar. Genel olarak yaşamımızı etkiliyor. Kuş gibi sadece bakarak anlatmıyorum zaten. Kendim gözlemliyorum, yaşıyorum. Adamın yürüyüşünden belli, tavrından, konuşmasından belli. Giyim kuşamdan da belli yani. Kokuyorlar. Ben esnaf olduğum için hemen tanıyorum zaten. Sinir oluyorum.” (Erkek, 50 yaşında)

Bu bağlamda yerliler tarafından tarif edilen rahatsızlık hissinin hem bedensel damgayla hem de bir önceki bölümde gündelik hayat pratikleri üzerinden Suriyeli kimliğinin “medeniyetsizlik” ile damgalanmasıyla ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. “pis olmak”, koku, “bakımsızlık”, “yabanilik”, “özensiz olmak”, “güvenilmezlik” hem bedeninin hem de Suriyelilerin gündelik hayatının damga sıfatları olarak düşünülebilir. Örneğin K19 bakışını Suriyelilere yöneltmekte, ki bu bakma eylemi bakış hiyerarşisi olarak kavramsallaştırılmıştı, Suriyeli bedenini tanımlamakta ve son olarak ise bir duygu yöneltmektedir. Benzer şekilde yerli 25 katılımcı yerli halkın Suriyelilerden daha iyi, daha temiz, daha düzenli, daha medeni olduğunu belirtmiştir. Bu bakımdan bir önceki bölümde açıklanan “medeniyetsizlik” damgası ile bedensel damga arasında bir ilişki kurmak, dolayısıyla Suriyeliler nitelendirmesinin kendisinin bir damgayla dönüştüğünü söylemek mümkündür. Örneğin Grup 2, K20 Suriyeler ile mahallede, markette ya da otobüste olan karşılaşmalarından yola çıkarak şunları ifade etmektedir: “Ben yüz şekillerinden hangi ülke çıkartıyorum zaten. Kim nereli, rahat çözerim. Yüzleri çok karmakarışık... Suriyeliler kök saldı artık. Onlar geldi, insanların midesi bulandı. Bilmiyorum niye. Ben de bilmiyorum. Öyle bir his uyandırıyorlar.” (Kadın, 46 yaşında) Öte yandan bir grubun temsil ediliş biçimi ve gruba yöneltilecek duygular, duygulanım toplumsal alanda gerçekleştiği ve karşılıklı olduğu için Suriyelilere yöneltilecek duygulara Suriyeliler de belirli cevaplar üretir. Goffman (1967, 1983) karşılık üretme biçimlerinde duyguların önemli bir rol oynadığını belirtir. Damgalanmak ve bedensel görünüşler aracılığıyla stereotipleştirilmek kırılmaşmayı beraberinde getirir; kırılmaşmalar ise Lorey’e (2016:26) göre tabi kılınmaya mecbur edilir. Örneğin Grup 1 K11, komşularıyla iletişiminin olmadığından bahsederek şunları söylemektedir:

“Kimse çağırıyor. Çağırsalar da gitmezdim. Çünkü utanırdım. Çünkü muhtacız. Her derdimizi anlatmaya okula, hastaneye gidiyoruz. Bu hayatı yaşamaya mecburuz yani. Mesela bu ev benim değil. Evime her girdiğimde içime bir korku giriyor, bir şey bozulduysa kendimi suçlu hissediyorum. Oradaki ev benimdi.” (Kadın, 27 yaşında)

Grup 2 K11 ile benzer şekilde diğer Suriyeli katılımcılar da yerlilerle karşılaşmalarında genellikle mahcubiyet ve utanç hissettiklerini belirtip bu nedenle yüz yüze etkileşimden kaçındıklarını vurgulamışlardır. Bu durum grup içi biz duygusunu kuvvetlendirerek Suriyelilerin kendi grup üyeleriyle özdeşim kurmasına yol açmaktadır.

5. SONUÇ

Goffman'ın (2018) belirttiği üzere etkileşimler dünyası yüz yüze ya da dolaylı irtibatların gerçekleştiği bir toplumsal karşılaşmalar dünyasıdır ve bireyler etkileşimi gerekli kılan toplumsal karşılaşmalar dünyasında yaşar. Karşılaşmalar toplumsal süreçlerden etkilendiği gibi aynı zamanda toplumsallaşma sürecinin bir parçasıdır. Ancak her karşılaşma eşitler arası bir karşılaşma değildir ve toplumsal gruplar birbirlerine yönelik söylem, eylem ve davranış pratikleri üretirler. Goffman (1963, 1967) eşitler arası olmayan bu karşılaşma biçimlerini 'normal' ve 'anormal' olanlar arasındaki ilişkilermeler olarak açıklar ve 'anormal' olanların 'normal' olanlar tarafından belirli şekillerde damgalandığını belirtir. Bu araştırmanın aktörleri olan Suriyeliler ve yerliler arasındaki ilişkilermeler bu bağlamda düşünüldüğünde, bulgular kısmında detaylıca tartışıldığı üzere, Suriyeli kimliğinin gündelik hayatta inşa edildiğini, Suriyeli olmanın toplumsal çerçevesinin çizildiğini, bu sürecin aynı zamanda bir damgalama/damgalanma süreci olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışma karşılaşmalar esnasında yerlilerin Suriyelileri etnolojik damgaların yanı sıra davranış biçimleri aracılığıyla da damgaladıklarını göstermektedir. Bu açıdan bir damga tipinin diğer referanslar ile pekiştirilmesi söz konusudur. Araştırmanın bulguları bedensel damga ve etnolojik damga olmak üzere iki tür damgalama biçiminin olduğunu ortaya koymaktadır. Etnolojik damga “medeniyetsizlik” ile ilişkilendirilerek Suriyeli olmanın anlamları toplumsalın içinde yerliler tarafından inşa edilmektedir. Bununla birlikte bedenin görünümüleri aracılığıyla Suriyeli bedeni bir damgaya dönüştürülmektedir. Öte yandan araştırmanın bulguları bu sürecin tek taraflı bir süreç olmadığını, Suriyelilerin de yeniden inşa sürecine dahil olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak araştırmanın bulguları göstermektedir ki damga tipleri belirli gruplarla özdeşleştirildiğinde o grubun toplumsal kimliği de damgalanma biçimleri etrafında yeniden kurulmaktadır. Öte yandan yerli katılımcıların Suriyelilere yönelttikleri damga tiplerinin aynı zamanda bir tür ayrıştırma stratejisi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, araştırma bulgularının işaret ettiği üzere, gündelik hayatın toplumsal kimliğin yeniden inşasının gerçekleştiği stratejik bir alan olduğunu

belirtmek mümkündür. Elias ve Scotson’un (1994) gruplar arası dinamikler yorumu araştırma bulguları bağlamında tekrar değerlendirildiğinde diğer grupları dışarıda tutma eğiliminin aynı zamanda üyesi olunan grubun konumunu olumlayarak sabitleme biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Yerli katılımcıların olumsuz sembolleri Suriyelilere yüklerken Suriyelileri kendileriyle kıyaslayarak kendilerini olumlaması bunun göstergesi olarak düşünülebilir. Gösterge alanları ise görsel rejim ve karşılaşmalarda ortaya çıkan ve sürdürülme eğilimi gösteren duygulardır. Öte yandan Goffman’ın (1956; 1963; 1983) belirttiği üzere her damgalama, bir dışarıda bırakma stratejisi olarak bir damgalanma sürecidir. Araştırmanın bulguları damgalanan Suriyelilerin damga türlerini kabullenme ya da damgadan sıyrılma eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak bu araştırmanın bulguları Suriyelilerin kendilerine yüklenen damga tiplerini ve bunların alt sembollerini kabul etme eğiliminde olduğunu, bu eğilimle birlikte kendilerini yerlilere yaklaştırırken, damgayı paylaştıkları grup üyelerinden uzaklaştırmaya çalışarak sıyrılma girişiminde bulunduklarını işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Açer, T. M., ve Güçlüer, P. E. (2018). Vurgulanmış Dişillığın Madun Dişillikleri Olarak Mülteci Kadınlar: Suriyeli Mülteci Kadınlara Yönelik Tutumlar. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 330-344.
- Adar, A. Ş. (2018). Türkiye’de yeni prekarya Suriyeli işgücü mü? *Çalışma ve Toplum*, 1(56), 13-36.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Journal of International Social Research*, 5(20), 292-303.
- Aslan, G. G., ve Güngör, F. (2019). Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye göç sonrası yaşadığı sorunlar: İstanbul örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 1602-1632. DOI: 10.26466/opus.558512
- Abu-Lughod Lila ve A. Lutz C. (1990). Introduction: Emotion, Discourse, and the Politics of Everyday Life. İçinde: Lutz, C. A. and Abu-Lughod, L. (eds) *Language and the Politics of Emotion*. Cambridge: Cambridge University Press, ss. 1–23.
- Ahmed, S. (2004). *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Berger, J. (1972). *Ways of Seeing*. Penguin Books.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1993). *The Field of Cultural Production*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L.J.D. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: The University of Chicago.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. Sage Publications, London.
- Coşkun, E., Sarılioğlu, Ö. ve Dinçer, CG. (2020). Göç araştırmalarında söylem, yöntem ve etik: Feminist bir yöntem mümkün mü? *Fe Dergi*, 12(1), 70–81. Erişim adresi: https://federgi.ankara.edu.tr/23_6.pdf

- Danış, D. (2016). Konfeksiyon Sektöründe Küresel Bağlantılar: Göçmen İşçiler, Sendikalar ve Küresel Çalışma Örgütleri. *Alternatif Politika*, 8(3), 562–586.
- Danış, D. (2019). Göç, Mekân ve Topluma Dair: Sema Erder’le Söyleşi. *Beyond Istanbul*, 7, 8–16.
- Dedeoğlu, S. (2011). Türkiye’de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(1), 27–48.
- Dursun, G. ve Nizamoğlu, S. (2022). Türkiye’de İşgücü Piyasalarında Suriyeli Kadın Mülteciler: Konfeksiyon Endüstrisi Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 109–130. DOI: 10.16953/deusosbil.1055645.
- Düvell, F. (2012). Transit Migration: A Blurred and Politicised Concept. *Population, Space and Place*, 18(4), 415–427. DOI: 10.1002/psp.631.
- Düvell, F., Triandafyllidou, A. ve Vollmer, B. (2010). Ethical Issues in Irregular Migration Research in Europe. *Population, Space and Place*, 16(3), 227–239. DOI: 10.1002/psp.590.
- Elias, N., ve Scotson, J. (1994 [1965]). *The Established and the Outsiders. Social Enquiry into Community Problems*. Londres, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications.
- Erdoğan, MM. (2014). *Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Tartışmaları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, MM. (2017). *Kopuş’tan Uyuma ‘Kent Mültecileri’, Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler Barometresi- 2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Erdoğan, M. M. (2021). *Syrian Barometer 2020: A Framework for Achieving Social Cohesion with Syrians in Turkey*. Ankara: Egiten Book Publishing.
- Glaser, B. ve Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research*. Aldine Publishing Company, Chicago.
- Gönül, S. (2020). Zorunlu Göç ve Toplumsal Cinsiyet: Suriyeli Kadınların Evlilik Deneyimleri. İçinde Biehl, K. ve Danış, D. (eds.) *Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Türkiye’de Göç Araştırmaları*, 80-100.
- Grosz, E. (2015). *Bedenleri Yeniden Düşünmek*. *KaosQueer+ Queer Çalışmaları Dergisi*, 2, 17–34.

- Hellwig, T., ve Sinno, A. (2017). Different Groups, Different Threats: Public Attitudes Towards Immigrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(3), 339-358.
- İçduygu, A. ve Diker, E. (2017). Labor Market Integration of Syrian Refugees in Turkey: From Refugees to Settlers. *Göç Arastirmaları Dergisi*, 3(1), 12–35.
- Goffman, E. (1956). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Edinburg: University of Edinburg.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Goffman, E. (1967). *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Interaction*. New York: Pantheon Book.
- Goffman, E. (1983). The interaction order: American Sociological Association, 1982 presidential address. *American Sociological Review*, 48(1), 1-17.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. (Çev. Ağırnaslı, S. N). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Goffman, E. (2018). *Toplum İçinde Davranmak: Etkileşimlerin Sosyal Düzenine Dair Açıklamalar*. Ankara: Heretik.
- Kavas, A. ve Avşar, İ. (2019). *İstanbul'da Suriyeliler ve Savaş Sonrası Suriye Gettoları*. İstanbul: TEPAV Yayınları.
- Kap, D. (2014). Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları. *Akademik Perspektif*, 1(3), 30-35.
- Lacan, J. (1997). *The Mirror Stage as Formative of the / Function as Revealed in Psychoanalytic Experience*. Routledge.
- Lordoğlu, K. ve Aslan, M. (2016). En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014. *Çalışma ve Toplum*, 2(49), 789–808.
- Lorey, I. (2016). *Kırılganlığın Yönetimi*. İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Man, F. (2016). “Günah Keçileri” ya da “Olağan Şüpheliler” Olarak Suriyeliler. *Çalışma ve Toplum*, 3(50), 1147-1170.
- Massumi, B. (2015). *Politics of Affect*. Cambridge: Polity Press.
- Mulvey, L. (1993). Görsel Haz ve Anlatı Sineması. 25. Kare, 3, 18–24.

- Oytun, O. ve Gündoğar, S. S. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri Raporu. Orsam-Tesev Rapor, (195), 1-40.
- Şeker, BD., Sirkeci, İ. ve Yüceşahin, MM. (2015). Göç ve Uyum. Transnational Press London.
- Strauss, A. L. ve Corbin, J. M. (1990). Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Toksöz, G., Erdoğan, S. ve Kaşka, S. (2012). Irregular Labour Migration in Turkey and Situation of Migrant Workers in the Labour Market. Ankara: International Organization for Migration.
- Terzioğlu, A. (2015). ‘Hep Bu Suriyelilerin Yüzünden’: İstanbul’daki Sağlık Çalışanlarının Gözünden Suriyeli Çocukların Sağlığı. Toplum ve Bilim, (134), 102–118.
- Terzioğlu, A. (2017). The Banality of Evil and The Normalization of the Discriminatory Discourses Against Syrians in Turkey. Anthropology of the Contemporary Middle East and Central Eurasia, 4(2), 34–47
- Yeğenoğlu, M. (1998). Colonial Fantasies: Towards a Feminist Reading of Orientalism. Cambridge University Press.

DESTEK VE TEŞEKKÜR BEYANI

Bu araştırmayı finansal olarak destekleyen Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'na (TÜBİTAK, 2214-a Yurt Dışı Doktora Sırası Burs Programı, 1059B141900683) ve Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri'ne (DÜBAP, 2021.05.06.1151) teşekkür ederim.